

Tosun, Ü. (2024). Engellilik bağlamında çocuk hakları. *Journal of Sustainable Educational Studies (JSES)*, 5(3), 141-151.

JSES

Journal of Sustainable Educational Studies

e-ISSN: 2757-5284

Geliş/Received: 16.02.2024 Kabul/Accepted: 15.04.2024

Makale Türü (Article Type): Derleme/Review

Engellilik Bağlamında Çocuk Hakları¹

Ülkü TOSUN²

Özet

Yalnızca insan olmanın onuru ile kişilerin sahip olması gereken hakların tümüne “İnsan Hakları” denir. İnsan haklarının kapsadığı ‘onur’ ve ‘eşitlik’ değerleri tartışmaya açık değildir ve 1948 yılında Birleşmiş Milletlerde kabul edilen ‘İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’nin temelinde yer alırlar. Her yaşta ve durumda insan onurunun korunması amacıyla, Birleşmiş Milletler genel kurulunda 1989 yılında ‘Çocuk Hakları Sözleşmesi’ ve 2008 yılında ‘Engelli Hakları Sözleşmesi’ yürürlüğe girmiştir. Bu çalışmanın amacı; özel gereksinimli çocukların haklarını, yaşlılarıyla eşit koşullarda ve onurlu bir yaşam sürdürebilmeleri için gereken ve uluslararası sözleşmelerle kabul edilmiş olan çocuk haklarının genel kategorileri çerçevesinde inceleyerek toplumsal duyarlılığa katkıda bulunmaktır. Derleme makale olarak düzenlenen bu çalışmada elektronik veri tabanlarında ‘insan hakları, çocuk hakları, engelli hakları, engelli çocuk hakları, özel gereksinimli çocuk hakları’ anahtar kavramları ile son 20 yıl içinde yayınlanan makaleler taranmış ve 40 makale incelemeye alınmıştır. Bu çalışmada özel gereksinimli çocuk hakları; ulusal ve uluslararası sözleşmeler, yasalar ve yönetmelikler çerçevesinde, engelli hakları ve çocuk haklarında yer alan ve birbirleriyle örtüşen kategoriler sentezlenerek incelenmiştir. Çalışmada belirlenen beş kategori şunlardır: Erişebilirlik hakkı, sağlık hakları, eğitim hakları, sosyal yaşama katılma hakları, ihmal ve istismardan korunma hakları. Çalışma sonunda özel gereksinimli çocukların haklarının ailede, okulda ve toplumda korunmasının sağlanması için önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Sözcükler: ÖGÇ erişim hakları; ÖGÇ sağlık hakları; ÖGÇ eğitim hakları; ÖGÇ katılım hakları; ÖGÇ korunma hakları

Children Rights in the Context of Handicap

Abstract

All the rights that individuals should have with the dignity of just being human are called as “Human Rights.” The values of ‘dignity’ and ‘equality’ involved by human rights are non-controversial. These values are based on the ‘Universal Declaration of Human Rights’ acknowledged at United Nations in 1948. In order to protect human dignity and equality at all ages and circumstances, the ‘Convention on the Rights of the Child’ and the ‘Convention on the Rights of Persons with Disabilities’ were released in 1989 and 2008 respectively in the United Nations general assembly. The purpose of the present study is to contribute to social awareness by analyzing the rights of children with special needs within the framework of children’s rights in relation to leading a dignified life in equal conditions with their peers accepted by international conventions. In the study,

¹ Bu çalışma 23 Aralık 2023 tarihinde gerçekleştirilen 3. Uluslararası FSMVÜ Eğitimde Mükemmeliyet Araştırmaları Kongresi’nde sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

² Doç. Dr., Medipol Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık ABD, utosun@medipol.edu.tr, ORCID: 0000-0002-7273-2513

the rights of children with special needs were analyzed within the framework of national and international conventions, laws and regulations. Then the gathered information were synthesized in terms of five categories as accessibility rights, health rights, education rights, the rights of participation in social life, the rights of protection from neglect and abuse. Consequently, suggestions were given in relation to the protection of children's rights in the family, school and society.

Keywords: CSN accessibility rights; CSN health rights; CSN education rights; CSN protection rights; CSN participation rights

1. GİRİŞ

İnsanlar arasında ırk, din, renk, yaş, cinsiyet ayırımı yapmadan sevgi, saygı, dostluk duygularını geliştirilmesine, insanın insan olmak onuru ile sahip olması gereken hakların hepsine “İnsan Hakları (İH)” denir. İnsan haklarına hayat için değil, fakat ‘onurlu’ bir hayat için ihtiyaç vardır (Jack Donnelly’den aktaran Tosun ve Yıldızbaş, 2014). İnsanlık onuru, sizin başınıza gelene değil, başkasının başına gelen ‘bir şey’e karşı, sizin nasıl tavır aldığınızdır (İoanna Kuçuradi’den aktaran Tosun ve Yıldızbaş, 2014). İnsan haklarının temelinde yer alan ‘insan onuru’ ve ‘eşitlik’ ahlaki değerleri, tüm kültürler tarafından kabul edilmişlerdir ve tartışmaya açık değildirler.

Öncelikli amacı dünyada barışı ve güvenliği sağlamak olan Birleşmiş Milletler Örgütü, 24 Ekim 1945’te kurulmuş ve 10 Aralık 1948 tarihinde “İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi”ni kabul ve ilan etmiştir. Bildirge madde 3: “Yaşamak, özgürlük ve kişi güvenliği herkesin hakkıdır.” Avrupa konseyinde ‘çocuğun insan hakları’ kavramıyla ifade edilen, çocukların gelişimlerini tamamlayıp yetişkin oluncaya kadar özel olarak korunmaya ihtiyaç duymaları nedeniyle ‘Çocuk Hakları’ konusundaki çalışmalar, 20 Kasım 1989 tarihinde Birleşmiş Milletler genel kurulunda “Çocuk Hakları Sözleşmesi”nin kabul edilmesiyle sonuçlanmıştır (Karakaş ve Çevik, 2016). Sözleşmenin 1. maddesinde 18 yaş altındaki her birey, çocuk olarak tanımlanır. 23. maddede sözleşmeyi imzalayan devletlerin özürlü çocuklarla ilgili yapmaları gereken sorumluluklar ayrıca belirtilmiştir (Birleşmiş Milletler Uluslararası Çocuklara Acil Yardım Fonu [UNICEF], 2023).

Dünya Sağlık Örgütü’nün (WHO) 1980 yılında belirlediği standartlara göre bireyin; fiziksel, psikolojik ya da bilişsel işlevlerinde geçici/kalıcı hasar oluşması durumu ‘yetersizlik’ kavramıyla ifade edilir. Yetersizlik sonucunda oluşan bireyin potansiyelindeki azalma ya da kayıp yasal olarak ‘özürlülük’ kavramıyla ifade edilir. Yetersizlik ve/veya özürlülüğün sonucu olarak bireyin sosyal yaşama katılamaması ‘engellilik’ olarak tanımlanmıştır (Başbakkal ve Bilsin, 2014; Seydel, Yıkılkan ve Görpelioğlu, 2016). Engellilik durumuna sahip olan bireyler için yaygın olarak kullanılmakta olan kavram ‘özel gereksinimli bireyler’ olduğundan bu çalışmada ‘engelli çocuklar’ yerine ‘özel gereksinimli çocuklar’ kavramı kullanılmıştır.

Tüm insanların sahip olduğu hak ve özgürlüklerden engelli bireylerin de yararlanmalarını düzenlemek amacıyla 2006 yılında oluşturulan uluslararası sözleşme, 2008 yılında “BM Engelli Kişilerin İnsan Hakları Sözleşmesi” adıyla yürürlüğe girmiştir (Başbakkal ve Bilsin, 2014; Çağlar, 2012; Çelik, 2016). Ülkemizde 2005 yılında engellilerle ilgili yasa yürürlüğe girmiş ve 2009 yılında da uluslararası sözleşme kabul edilerek imzalanmıştır (Başbakkal ve Bilsin, 2014; Çağlar, 2012). Sözleşmede; normal bireylerle eşit koşullarda toplumsal yaşama katılmalarını engelleyen fiziksel, bilişsel, düşünsel ve algısal bozuklukları bulunan bireyler engelli olarak tanımlanmışlardır. Sözleşmenin amacı, engelli bireylerin de diğer bireyler gibi temel insan hak ve özgürlüklerinden yararlanmaları ile insan olma onurlarına saygı gösterilmesini desteklemektir. Sözleşmenin 7. maddesinde engelli çocukların temel hak ve özgürlüklerden yararlanabilmeleri, görüşlerinin dikkate alınması, kendileriyle ilgili kararlara katılabilmelerinin önemi vurgulanır (Adalet Bakanlığı, 2023; Azarkan ve Benzer, 2018; Çelik, 2016). OECD verilerine göre dünya nüfusunun %15’ini, Türkiye verilerine göre ülkemizin %13 ‘ünü oluşturan engelli bireylerin %21,1’i 15 yaşından küçük çocuklardır (Engelsiz Yaşam Derneği, 2023; Çoban ve Özçebe, 2019). 2014 yılında Türkiye’deki engelli hakları izleme raporunda yer alan, sorunların yoğun olduğu konu başlıkları; eğitim, erişilebilirlik, sağlık ve iş/çalışma yaşamı olarak belirlenmiştir (Akbulut, 2014). BM çocuk hakları sözleşmesinde yer alan 54 madde de dört farklı kategoride toplanmaktadır: Yaşama hakları, gelişme hakları, korunma hakları ve katılma hakları (Taplak, Polat ve Yüzer, 2013). Bu çalışmada, özel gereksinimli çocukların hakları; sorunların yoğun görüldüğü engelli haklarındaki dört farklı alan ile çocuk hakları sözleşmesinde belirtilen dört farklı alanın örtüştükleri noktalar dikkate alınarak beş ayrı kategori şeklinde incelenmiştir.

Çalışma, özel gereksinimli (ÖG) çocuklarla etkileşimi ve sorumluluğu olan aile üyelerinin, kaynaştırma sınıfları ve özel eğitim öğretmenlerinin ve bakım veren, koç, mentor, terapist gibi yardımcı kişilerin özel gereksinimli çocukların onurlarını koruyacak şekilde davranmalarına destek olacak bilgileri kategorize ederek sunmak suretiyle bir yandan toplumsal açıdan farkındalığın artırılması diğer yandan özel gereksinimli çocukların kişisel ve mesleki gelişimlerine katkıda bulunması açısından önemlidir.

Çalışmanın amacı, ÖG çocukların haklarını, yaşitlarıyla eşit koşullarda ve onurlu bir yaşam sürdürebilmeleri için gereken ve uluslararası sözleşmeler ile kabul edilmiş olan çocuk haklarının genel kategorileri çerçevesinde inceleyerek toplumsal duyarlılığa katkıda bulunmaktır.

Alt Amaçlar:

1. ÖG çocukların erişebilirlik hakları nelerdir?
2. ÖG çocukların sağlık hakları nelerdir?
3. ÖG çocukların eğitim hakları nelerdir?
4. ÖG çocukların sosyal yaşama katılma hakları nelerdir?
5. ÖG çocukların ihmal ve istismardan korunma hakları nelerdir?

2. YÖNTEM

Bu çalışma, var olan durumları içinde buldukları sosyal çevre çerçevesinde bütüncül ve gerçekçi bir şekilde araştırmayı ve anlamayı ön plana alan derleme çalışması şeklinde düzenlenmiştir (Yıldırım ve Şimşek, 2005). Elektronik veri tabanlarının artmasıyla yazılan ve ulaşılabilen makale sayılarının artması, aynı konudaki nicel ve nitel makalelerin bir arada incelenmeleri ihtiyacını oluşturmuştur. Bu ihtiyaca cevap vermek üzere geliştirilen derleme çalışmaları sistematik ya da sistematik olmayan temelde, iki genel kategori olarak yer alırlar (Özer ve Görgülü, 2020).

2.1. Araştırmanın Modeli

Sistematik derleme çalışması olarak düzenlenen bu makalede, engellilik hakları ve çocuk hakları genel kavramları daraltılarak, engelli/ÖG çocuk hakları özel kavramı ele alınmıştır. Konu, amaçlar, konuyla ilgili kuramsal çerçeve derleme çalışmasına uygun olarak belirlenmiştir (Özer ve Görgülü, 2020).

2.2. Evren ve Örneklem

Bu çalışmanın evrenini; Scopus, Google Scholar, EBSCO, Web of Science gibi veri tabanlarında son 20 yıl içinde yer alan makaleler oluşturmuştur. Örneklem olarak “insan hakları, çocuk hakları, engelli hakları, engelli çocuk hakları, özel gereksinimli çocuk hakları” anahtar sözcüklerini kapsayan 40 makale seçilmiştir. Makalenin yazılma sürecinde ‘hak’larla ilgili ulusal ve uluslararası sözleşmeler, dünyada ve ülkemizde engelli sayıları gibi demografik bilgilere ihtiyaç olduğunda, konularla ilgili kuruluşların web sitelerinden ve kitaplardan yararlanılmıştır.

2.3. Verilerin Analizi

Derleme makalesinde elde edilen veriler, analiz edilerek aktarılır. Derleme çalışmaları, protokolleri olan sistematik bir şekilde ya da aynı protokollerden yararlansa da sistematik olmayan bir şekilde yapılabilir. Var olan bilgiler parçalara ayrılarak analiz edilir ya da var olan bilgilerden yeni bilgiler oluşturacak şekilde bilgiler arasında bağlar kurularak sentez yapılır (Özer ve Görgülü, 2020). Bu çalışmada da sistematik olmayan bir şekilde, çocuk hakları ve engelli hakları konuları analiz edilerek ÖG çocuk hakları beş farklı kategoride sentezlenerek incelenmiştir.

2.4. Araştırma ve Yayın Etiği

Yapılan çalışmada “*Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi*”nde uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin “*Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler*” başlıklı 2. bölümünde belirtilen eylemlerden de hiçbiri gerçekleştirilmemiştir.

2.4.1. Etik kurul izni

Bu araştırma etik kurul izni gerektirmemektedir.

3. BULGULAR

Engellilikle ilgili 'sosyal model' e göre, engellilerin sosyal yaşama katılmaları, özgür, bağımsız ve toplumdaki tüm bireylerle eşit haklara sahip olabilmeleri için erişebilirlik, temel haklarıdır. Çünkü asıl engel, kişilerin çevreleridir ve erişebilirlik hakkı sağlandığında engelli kişilerin sosyal yaşama katılım hakları da sağlanmış olacaktır (Çağlar, 2012). Erişebilirlik; ÖG çocukların bağımsız ve onurlu bir yaşam için etkileşim içinde olmaları gereken fiziksel ve sosyal mekanlara, eğitime, sağlık kurumlarına, bilgiye, ulaşım, teknolojiye ulaşabilmelerinin de önkoşuludur (Çağlar, 2012). Erişebilirlik kavramı, Birleşmiş Milletlerde kabul edilen hemen tüm sözleşmelerde yer alır. Örn: 'İklim Değişikliği Sözleşmesi,' 'Ekonomik Kültürel ve Sosyal Haklar Sözleşmesi' (Çağlar, 2012). 'Engelli Hakları Sözleşmesi'nde de kapsamlı şekilde ve ayırt edilmiş olarak (9.madde) yer alır. Bu maddede taraf devletlerin gerektiğinde engelli bireylerin erişebilirlik konusunda eğitilmelerini de kapsayan sorumlulukları detaylandırılmıştır. Örn. Kamu binalarında görme engelliler için Braille alfabesiyle işaretlemeler yapılması, işitme engelliler için gerektiğinde işaret dili tercümanı da dahil olmak üzere gerekli ekipmanların hazırlanması önerilmektedir (Adalet Bakanlığı, 2023).

Hizmete erişmekte zorlukların yaşandığı alanlar:

Fiziksel Çevre ve Ulaşım: Ülkemizde hem engellilerle ilgili yasada hem de kabul edilen uluslararası sözleşmede, kamusal olarak açık ve kapalı alanlar, sosyal ve kültürel alanlar, kaldırımlar yaya geçitleri, binalara giriş-çıkışlar, otoparklar, toplu taşıma hizmetleri alanlarında engellilerin yaşayabilecekleri zorluklara karşı yetkili kurumlar tarafından, örn; belediyeler, karayolları genel müdürlüğü vb. önlemler alınması gerektiği belirtilir (Adalet Bakanlığı, 2023; Çağlar, 2012).

Ayrımcılığa Karşın Erişebilirlik: Ayrımcılık, belirli nedenlerle kişiler/durumlar/birimler arasında fark gözetmek, dışlamak, tercih etmek ve kısıtlamak eylemlerini kapsar. Ayrımcılık yapılan taraflar toplumsal yaşam içinde zarar gördüklerinden insan haklarıyla ilgili tüm yasal düzenlemelerde ayrımcılık tanımlanmakta ve yasaklanmaktadır. BM engelli hakları sözleşmesinin 4. ve 5. maddelerindeki ayrımcılık yasağı engellilerin toplumsal haklarına erişebilmeleri ve kullanabilmeleri açısından önemli ve gereklidir (Azarkan ve Benzer, 2018; Çağlar, 2012)

Bilgiye Erişebilirlik: Bilgi, yazılı ve görsel kaynaklar yanında teknolojiyi ile de iletişimi içerir. Günümüzde eğitim, sağlık, eğlenme, sosyal medya gibi sosyal yaşam faaliyetlerine katılım için teknoloji kullanımı zorunluluk arz etmektedir. Engelli hakları sözleşmesinin 9.maddesinde bilgi ve iletişim kavramlarına birlikte dikkat çekilmektedir (Azarkan ve Benzer, 2018; Çağlar 2012).

3.2. Özel Gereksinimli Çocukların Sağlık Hakları

ÖG çocukların çoğunluğu, asıl engellerinin dışında farklı sağlık sorunlarına da sahiptirler. Ülkemizde aile sağlığı merkezlerinde, rehabilitasyon merkezlerinde, evde ve hastanede sağlık hizmetleri ile ÖG çocuklara sağlık hizmetleri verilmekle birlikte tümüne ulaşamamaktadır (Başbakkal ve Bilsin, 2014). Sağlık hizmetlerinin ilk basamağı 'sağlığın geliştirilmesi' olarak nitelenen koruyucu sağlık hizmetlerini kapsar. Bu tür hizmetler katılımı yürütüldüğünden sağlık kuruluşlarının iç ve dış çevrelerinin ÖG çocuklar açısından ulaşılabilir ve erişilebilir özelliklere sahip olmaları önemli ve gereklidir (Çoban ve Özçebe,2019). Dünya Sağlık Örgütü, ülkelerin kendi sağlık sistemlerini özellikle çocukları koruyacak şekilde düzenlemelerine dikkati çekmektedir (WHO, 2014'ten aktaran Karakaş ve Çevik, 2016). TÜİK tarafından en son 2010-2011 yılında yapılan sağlık taraması araştırma sonuçlarına göre, ülkemizde 0-6 yaş arasındaki çocukların %25.1'inde dil ve konuşma, %9.6'sında işitme, % 7.4'ünde zihinsel yetersizlikler bulunmuştur (Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2022; Başbakkal ve Bilsin, 2014). ÖG çocukların günlük yaşam faaliyetlerini sürdürebilmeleri için sağlıklı beslenmelerine, ağız hijyenlerine dikkat edilmesine ve kaslarının fiziksel hareketlilikle desteklenerek güçlendirilmesine ihtiyaçları vardır (Çoban ve Özçebe, 2019).

Sağlıklı Beslenme: Sağlıklı çocukların %25-30'unda görülen beslenme sorunlarının çoğu geçici özelliktedir. Fakat engelli çocukların %30-80 arasında değişen oranlarda görülen beslenme sorunları çoğunlukla kalıcı olabilmektedir. Özel eğitim okullarında öğrencilere verilen yiyeceklerle ilgili araştırmalara göre, öğrencilerin sağlıklı gelişimleri için gerekli olan protein yerine, mutluluk hormonlarını desteklerken (Altuntaş, 2024) şişmanlatıcı özelliklere de sahip olan karbonhidrat ağırlıklı beslendikleri, patates, makarna gibi yiyeceklerin hem evde hem okulda çocukların beslenmesinde ön plana çıktığı görülmektedir (Çoban ve Özçebe, 2019).

Ağız Hijyeni: Hastalık belirtilerini tam anlatamayan, tedavi sürecindeki işlemleri yerine getiremeyen, hijyen eksikliği ve çiğneme zorluğu olan engelli/ÖG çocuklarda, tedavi edilemeyen diş çürükleri ve ağız enfeksiyonları sağlıklarını olumsuz etkilemektedir (Şen ve Çarman, 2022).

Fiziksel Hareketlilik: ÖG çocuklar yeterince fiziksel hareketlilik içinde olmadıkları zaman karbonhidrat ağırlıklı beslenmeyi tercih ettikleri için şişman hatta obez olma eğiliminde olurlar. Oysa merdiven inip çıkmak, ağırlık taşımak, açık havada akranlarıyla oyun oynamak, gibi basit ve günlük yaşamın içinde var olan hareketleri yapmaları, ÖG çocukların kas güçlerinin artmasını sağlamaktadır (Çoban ve Özçebe, 2019).

3.3. Özel Gereksinimli Çocukların Eğitim Hakları

Bireyler eğitim haklarından yararlandıklarında, sağlık, sosyalleşme, çalışma gibi diğer haklarına ulaşmaları da kolaylaşmaktadır. Bireylerin eğitim haklarının korunması hem kişilerin hem de toplumların gelişmelerini destekler. ÖG çocuklar eğitim olanaklarından yararlanamadıklarında kişisel olarak gelişemezler ve engelli olmalarının getirdiği kısıtlamalar yaşları büyüdükçe artar. Bu nedenle bireylerin eğitime erişimleri taraf devletlerin sorumluluğuna verilmiştir (Başbakkal ve Bilsin, 2014; Binbir ve Arastaman,2021; Çetin,2020). ÖG çocukların ‘onur’larının korunması ve yaşama akranları gibi eşit hak ve özgürlükler temelinde katılabilmeleri, eğitim haklarından yararlanmalarını sağlamakla mümkün olacaktır (Şirin, 2019). Engelli/Engelsiz tüm bireyler, ‘onurlu’ bir yaşam sürdürebilmek için eğitim alma hakkına sahiptirler (Demirtaş, 2019).

Çocukların eğitim hakları konusunda devletlerin yükümlülükleri şunlardır: Çocukların zorunlu eğitime katılmalarını sağlamak, yeterli sayıda okul ve öğretmen sağlamak, okulların öğrencilerin ihtiyaçlarına cevap vermelerini sağlamak, meslek olarak öğretmenlerin yeterliklerini sağlamak (Demirtaş, 2019). Çocuk haklarıyla ilgili sözleşmenin 23. maddesinde ve engelli haklarıyla ilgili sözleşmenin 24. maddesinde, engelli/ÖG çocukların/bireylerin ömür boyu eğitim olanaklarından yararlanabilmeleri için gerekli yasal düzenlemeler, taraf devletlerin sorumluluğuna verilmiştir (Adalet bakanlığı, 2023; Defne Kaymakamlığı, 2023). 2021 verilerine göre dünyada engelli çocukların okula gitmeme oranı engelsiz çocuklardan %49 daha fazla, ilkokulu bırakma olasılıkları %37, ortaokul bırakma olasılıkları %33, liseyi bırakma olasılıkları %27 oranında engelsiz çocuklardan daha fazladır (UNICEF; 2021).

Ülkemizde; ‘Anayasa’nın 42. maddesinde, 1739 sayılı ‘Milli Eğitim Temel’ kanununun 8. maddesinde, 573 sayılı özel eğitim hakkında kanun hükmündeki kararnamenin 12. maddesinde, 5378 sayılı engelliler hakkında kanunun 15. maddesinde engelli çocukların eğitim alma haklarıyla ilgili yasal düzenlemeler yapılmıştır. Düzenlemelerde yer alan ÖG çocukların/bireylerin eğitimleri için farklı eğitim modellerinden yararlanılmaktadır (Şirin, 2019).

ÖG çocukların eğitimi için iki temel eğitim modelinden yararlanır: (1) Kaynaştırma eğitim modelinde engelli/ÖG çocuklar engelsiz akranlarıyla aynı sınıflarda karşılıklı etkileşim içinde eğitim alırlar. Amaç, tüm çocukların sosyal becerilerinin ve sosyal kabullerinin artarak toplumsal yaşama hazırlanmalarıdır. (2) Özel eğitim okulu modelinde ise engel türlerine göre farklı okullar bulunur ve benzer engellere sahip çocuklar aynı okulda birlikte eğitim alırken engelsiz çocuklarla karşılaşmazlar. Araştırma sonuçlarına göre, özel eğitim okullarına devam eden çocukların çoğunun mezun olmadan okullarını bıraktıkları, mezun olanların çevrelerine uyum sağlamakta güçlük çektikleri, ancak özel beceri gerektirmeyen basit işlerde çalışabildikleri, hatta bir kısmının suça karıştıkları bulgulanmıştır (Ataman, 2003). Dünyadaki ülkeler incelendiğinde, bazılarının bir modeli tercih ettikleri, bazılarının ise her iki modeli birlikte uyguladıkları görülmektedir (Başbakkal ve Bilsin, 2014; Şirin, 2019). Günümüzde yaygınlaşan kapsayıcı eğitim kavramı; kaynaştırma modelini destekleyerek, bilişsel, fiziksel, duygusal durumları ne olursa olsun herkes için eğitim koşullarının sağlanması ilkesine dayanır (Demirtaş, 2019). UNICEF (2021) kapsayıcı eğitim hizmeti verilirken, engelliliğin tüm türleri ile engelli/ÖG çocuklar ve ailelerinin ihtiyaçlarını karşılayacak politikalar üretilmesi ve uygulanmasının önemine dikkat çekmektedir. Ülkemizde kaynaştırma eğitimiyle ilgili yönetmeliklerde; okul öncesi ve ilkokuldaki ÖG çocuklar için ‘destek eğitim odaları,’ ortaokul ve lisede okuyan ÖG öğrencilerin her bir dersi için ‘bireyselleştirilmiş eğitim programı (BEP)’ hazırlanması zorunluluğu bulunmaktadır (Çetin, 2020; Seyhan ve Akduman, 2015). Okula gidemeyecek engelli çocuklar için ‘evde eğitim modeli’ ve ‘hastaneden eğitim modeli’ ülkemizdeki özel eğitim hizmetleriyle ilgili yönetmelikte (2005), hangi çocukların haftada kaç saat ve hangi koşullarda eğitim alacakları belirtilerek uygulamaya konulmuştur (Şirin, 2019). Ekonomik, sosyal ve kültürel haklarla ilgili olarak (ESKHUS)1966 yılında kabul edilen uluslararası sözleşmede kişilerin eğitim hakları konusunda devletlerin yükümlülükleri olarak kabul edilen bazı özellikler bulunmaktadır (Çetin, 2020; Demirtaş, 2019): (1) *Varlık*; yeterli maddi kaynak, farklı ihtiyaçları karşılayacak farklı nitelikte okullar, yeterli ve uygun personel. (2) *Erişebilirlik*: tüm çocukların zorunlu

eğitime erişebilmeleri. (3) *Kabul edilebilirlik*: Öğretmen ve yöneticilerin sundukları eğitimin diğer paydaşlar (öğrenciler, veliler) tarafından kabul edilebilir düzeyde olması. (4) *Uyarlanabilirlik*; Okulların, her bir öğrencinin kişisel gereksinimlerini karşılayacak şekilde değişen koşullara uyarlanabilmesidir.

Her çocuğun kendi potansiyelini gerçekleştirmek için ihtiyacı olan eğitim hakkı; bilgi edinme, oyun oynama, dinlenme, eğlenme, din, vicdan ve düşünme özgürlüğünü içeren haklar dizisini kapsamaktadır (Taplak, Polat ve Yüzer, 2013).

3.4. Özel Gereksinimli Çocukların Sosyal Yaşama Katılma Hakları

Çocukların yetiştirilmesi kültürel bir konu olduğundan ÖG çocukların aileleri çocuklarını korumak için uğraşırken onları toplumun dışında tutabilirler. Uluslararası sözleşme doğrultusunda devletlerin, engelli çocukların toplumsal yaşama katılabilmelerini sağlayacak politikalar üretmeleri ve uygulamaları denetlemeleri beklenir (şenyüz, 2022). Engelli çocukların topluma katılmaları için uygulanan mekanizmalardan biri “iş okulları” bir diğeri de “engelsiz yaşam merkezleri” dir.

Çocukların görüşlerini ifade etmeleri, görüşlerinin özellikle kendileriyle ilgili kararlarda dikkate alınması ve saygı duyulması ‘Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin 12. maddesinde ve ‘Engelli Hakları Sözleşmesi’nin, engelli çocuklarla ilgili 7. maddesinde ifade edilir (Adalet Bakanlığı, 2005; Defne Kaymakamlığı, 2023).

Engelli hakları sözleşmesinin 30. maddesinde, ÖG çocukların okul içinde ve dışında kültür ve spor faaliyetlerine katılmalarının devlet tarafından sağlanması gerektiği belirtilir (şenyüz,2022). Öğrenciler teneffüsler sırasında bahçelerde oyun oynayarak akranlarıyla sosyalleşirler. Çocukların fiziksel, bilişsel ve sosyal gelişimlerine katkıda bulunan, sosyal yaşama aktif katılımlarını kolaylaştıran oyunlar oynamaları için gereken oyun alanları kent yaşamında kısıtlanmış ve kurumsallaşmıştır. Araştırmacılar, özellikle engelli çocukların kişisel gelişimlerinde oyunun katkısının artırılması amacıyla doğa ile içe olan çocuklara özel bahçeler oluşturulmasını önerirler. Bahçe içinde oynayan çocuklar, duyuşsal olarak çok fazla uyarana karşılaşırlar aynı zamanda hareket halinde olacaklarından kaslarının gelişmesi de desteklenmiş olur. Bahçelerde bitkilerle ilgilendiklerinde el-göz koordinasyonları gelişir, bağımsız davranma ve karar verme yetileri ilerler (Pauya, Bayramoğlu ve Demirel, 2016).

Çocuklar oyuncaklarla oynadıklarında duyu organları aktif olur, arkadaşlarıyla oynadıklarında kuralları ve sosyalleşmeyi öğrenirler. Gerçek duyuş ve düşüncelerini oyun yoluyla fark ederler. Oyuncaklar ve oyunlar; çocukların fiziksel, bilişsel, sosyal ve dil gelişimlerini olumlu yönde etkiledikleri için özellikle anaokulu, ana sınıfı ve ilkokul dönemlerinde çok önemli ve gereklidirler. Normal çocuklar için bu kadar önemli olan oyunlar ve oyuncaklar, engelli çocukların gelişimleri için çok daha fazla önemlidir. Örn; üç boyutlu Montessori oyuncakları, otizmlı çocukların dokunma duyuşlarının gelişmesine destek olan kucaklayıcı koltuk (Ulutaşdemir, 2007). Çocukların kendilerini ve çevrelerini nasıl algıladıklarını ve sorunlarını anlayabilmek için kullanılan oyun terapisi, engelli çocukların benlik algıları ve uyumlarıyla ilgili sorunlarının ve ihtiyaçlarının anlaşılması açısından son yıllarda yaygın olarak kullanılan bir terapötik yöntemdir. Engelli /ÖG çocukların engel türleri ve çeşitlerine göre farklılaştırılarak uygulanan oyun terapisinin kullanıldığı pek çok araştırma sonuçlarına göre, oyun terapisi, engelli çocukların kendi potansiyellerini, sınırlarını, benlik algıları ile benlik değerlerini keşfetmelerine ve kendi algılarına göre gelişmelerine destek olmaktadır (Aykara, 2017).

Engelli çocukların sosyal yaşama katılımları, var olan yasalar ve sözleşmeler çerçevesinde çocuk dostu sosyal politikalar üretilmesi ve uygulamaya konulması ile gerçekeşebilir. Sosyal yaşam içinde varlıklarını sürdürebilmeleri ailelerinin ve öğretmenlerinin yardımlarıyla mümkün olsa bile, engeli olan çocukların yeteneklerinin ortaya çıkarılması ve üretken olabilmelerine ortam hazırlanması, yetişkin olduklarında meslek sahibi olmalarına ve bağımsız olarak yaşamlarını sürdürmelerine katkı sağlayacaktır (Seyyar, 2011).

Seyyar’e (2011) göre engelli çocukların sosyal yaşama katılmalarını engelleyen faktörlerden bazıları şunlardır:

- Özürlü çocukların doğmadan önce belirlenip, doğumlarının engellenmesi. Örn: Yasal kürtaj doğmamış bebek henüz fetüs halinde iken 10 haftaya kadar mümkün iken fetüsün engelli olduğu anlaşıldığında hafta sınırlaması olmadan kürtaj yapılma serbesttir.
- Engelli çocuklara olumsuz bakan toplumsal yaklaşım: Örn: Aile üyeleri de sosyal çevrelerinden etkilenerengelli çocukları kabul etmekte zorluk yaşayabilirler.

- Engelli çocukların bakım güvencesini yeterince desteklemeyen sosyal güvenlik sistemi.: Örn; engellilik sigortası yoktur.
- Engelli çocukların mesleki gelişimlerini engelleyen eğitim sistemi. Örn: Engelli çocuklara yeteneklerine göre mesleklerin öğretildiği okullar gereklidir ama yetersizdir.

3.5. Özel Gereksinimli Çocukların İhmal ve İstismardan Korunma Hakları

Çocuk istismarı, çocuğa zarar veren, fiziksel, bilişsel, psikolojik gelişimini olumsuz etkileyen her türlü kötü davranıştır. Engelli /Engelsiz çocukların ihmal ve istismarı önemli bir toplumsal sorundur. Fakat ÖG çocuklar diğerlerinden daha fazla ihmal ve istismara açıktırlar (Aktay, 2020). Çünkü bakım verenler için zor bir iştir ve streslidir, bakım alan ÖG çocuklar ise kendilerini koruyamazlar. ÖG çocuğun ihmal; çocuğun beslenme, sağlık, eğitim gibi temel ihtiyaçlarının karşılanmaması ve çocuğun zararlılardan korunamaması durumudur (Şen ve Çarman, 2022). Derslerinde başarısız oldukları, akranlarıyla yeterli iletişim kuramadıkları için akran zorbalığına maruz kalma oranı da ÖG çocuklarda diğer çocuklardan daha fazladır (Karakaş ve Çevik, 2016). BM engelli hakları sözleşmesinin 15., 16. maddelerine göre, engelli kişilerin istismar, işkence, kötü davranış, aşağılama gibi istismarlardan korunmaları devletlerin sorumluluğundadır (Azarkan ve Benzer, 2018).

Duygusal ihmal ve istismar: ÖG çocuğun duygusal gelişimini engelleyen kişiliğini zedeleyen kötü muamelelerdir. Duygusal istismar sonucunda uyumsuz ve saldırganca davranışlar, özgüven eksikliği, dikkat eksikliği, öğrenme güçlüğü görülebilir (Çoban ve Özçebe, 2019). ÖG çocuklar engelsiz akranları tarafından da zorbalığa maruz kalırlar (Şen ve Çarman, 2022). ÖG çocukların aile içinde karşı karşıya kaldıkları ceza, tehdit ve kötü sözler, duygusal istismar teknikleri olsa da kültürümüzde çocuk terbiyesinde yaygın olarak kullanılırlar (Karakaş ve Çevik, 2016).

Fiziksel ihmal ve istismar: Bakım veren kişi(ler) tarafından çocuğun fiziksel olarak beyin hasarından ölüme kadar değişen ölçüde zarar görmesi, yaralanmasıdır. Araştırma sonuçları, engellilik oranları az olan çocukların daha fazla fiziksel istismara maruz kaldıklarını göstermektedir (Karakaş ve Çevik, 2016; Şen ve Çarman, 2022).

Cinsel istismar: Çocuğun; rızasının olmadığı, yaşına göre bilmediği ve anlayamadığı cinsel aktiviteye dahil edilmesidir. Çocuğun cinsel istismarı, yasalara ya da sosyal tabulara uymayan cinsel saldırı niteliğindeki davranışlarla karşı karşıya kalmasıdır. Engelli çocuklar kolay kandırılırlar, ayrıca anlatmaya çalışsalar da inandırıcı bulunmazlar (Şen ve Çarman, 2022). 2005-2015 yılları arasında basında yer alan cinsel istismara uğrayan engelli kişilerle ilgili haberler taranarak yapılan incelemede engelli mağdurların %42,5'inin 18 yaş altında, %60,2'sinin 14-18 yaş aralığında oldukları görülmektedir (Çoban ve Özçebe, 2019).

4. TARTIŞMA VE SONUÇ

Engelli/Engelsiz tüm çocukların, yaşam dönemleri boyunca buldukları toplumlara yetenekleri ve bilgileri oranında katılım sağlayacakları dikkate alınarak sağlıklı ve üretken yetişkinler haline gelmeleri için devlet, aileler, okullar, ilgili sivil toplum kuruluşları ve sağlık kuruluşlarının iş birliği içinde örgütlü ve planlı olarak hareket etmelerinin sorumluluğu uluslararası sözleşmelerle taraf devletlere verilmiştir. Taraf devletler de sosyal devlet olmanın gereği olarak, insan ve çocuk haklarını yasalar ve yönetmeliklerle güvence altına almışlardır. Sözleşmeler, yasalar ve yönetmeliklerin engelli/engelsiz tüm çocukların yetişmesinde resmen ya da gönüllü olarak görev alan yetişkinler için rehber niteliğinde olduklarının her zaman hatırlanması ve gerekli denetlemelerin devlet kurumları tarafından rutin olarak sürdürülmesi, çocukların üstün yararının gözetilmesi açısından önemlidir. Bu çalışmada kategorik olarak ele alınan başlıkların birbirleriyle örtüştükleri alanlar bulunmaktadır. Örn: Eğitim kurumlarına erişim, sağlık kurumlarına erişim, sosyal yaşama erişim/katılmak ve bu katılım sırasında istismardan korunmak gibi. Çalışmada, engelli/özel gereksinimli çocuk hakları konusunda farklı alt başlıklar ele alınmakla birlikte aralarındaki bağlantılar da vurgulanmıştır. Özellikle, ÖG çocukların erişebilirlik haklarına sahip olduklarında sağlık, eğitim, sosyal yaşama katılım haklarına ulaşabildikleri görülmektedir. Erişebilirlik hakkı olmadığında diğer haklarına da ulaşamamaları ise ÖG çocukların ihmalden korunma haklarının ihlali olarak ortaya çıkabilmektedir. Bu bağlamda farklı kategorilerde algılanan hakların bir bütün olarak işledikleri ve çocukların tüm yaşamlarını etkiledikleri öngörülebilir. ÖG çocukların fiziksel, psikolojik, bilişsel ve sosyal olarak kendi potansiyellerinin en üstüne ulaşmalarının sağlanması için haklarının ve ihtiyaçlarının sistemli şekilde sözleşmeler, yasalar ve yönetmelikler doğrultusunda sağlanması devletin olduğu kadar, çocuklarla ilişki ve iletişim içinde olan yetişkinlerin de sorumluluklarındandır. ÖG çocukların engellerinden kaynaklanan ihtiyaçları yanında çocuk ve insan olmaktan kaynaklanan psikolojik ihtiyaçlarının da karşılanması noktasında

ebeveynlerinin, öğretmenlerinin, özel eğitim öğretmenlerinin ve kendileriyle ilişki içinde olan diğer yetişkinlerin desteklerinin sağlanması önemli ve gerekli görülmektedir.

5. ÖNERİLER

Uygulamalara yönelik öneriler:

- Medya ve sosyal medyada kısa videolarla, spotlarla sürekli bilgilendirmeler yapılması önerilebilir
- ÖG çocukların erişebilirlik, eğitim, sağlık, sosyal yaşama katılımlarında ulusal ve uluslararası yasalara, yönetmeliklere ve sözleşmelere uyulmasının sağlanması ve sürecin denetlenmesi önerilebilir.
- ÖG çocukların gelişimleriyle ilgili bilgilendirilen öğretmenlerin ailelere bilgi sunarak rehberlik yapmaları sağlanabilir
- Kaynaştırma sınıflarında öğretmene yardımcı olacak ‘gölge öğretmen’lerin istihdam edilmeleri sağlanabilir

Araştırmalara yönelik öneriler:

- Çocuk ve ÖG çocuk hakları konularında ailelere ve öğretmenlere yönelik nitel ve nicel araştırmalar yapılması önerilebilir.
- ÖG çocuklarla çalışan öğretmenlere yönelik çalıştaylar yapılabilir
- Öğretmenlerin ÖG çocukların ebeveynlerine rol model olmalarını sağlayacak şekilde ön-test son-test uygulamalarıyla birlikte grup çalışmaları şeklinde araştırmalar desenlenebilir
- Eğitim fakültelerinde ‘çocuk hakları, engelli hakları ve engelli/ÖG çocuk hakları’ konularının ders konusu olarak müfredatlara alınması doğrultusunda program geliştirme yüksek lisansta tez konusu olarak çalışmaları önerilebilir.

5. BEYAN

Araştırma ve Yayın Etiği: Yapılan çalışmada “*Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi*”nde uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin “*Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler*” başlıklı 2. bölümünde belirtilen eylemlerden de hiçbiri gerçekleştirilmemiştir.

Etik Kurul İzni Beyanı: Bu araştırma etik kurul izni gerektirmemektedir.

Araştırmacıların Makaleye Katkı Oranı Beyanı: 1. yazar katkı oranı: %100 (Katkısı) Literatür incelemesi, problemin açıklanması, araştırma ve araştırmanın analizi, bulguların sunumu, tartışma ve sonuç vb. bölümler makalenin yazarı tarafından yürütülmüştür.

Çıkar Çatışması Beyanı: Çalışma tek yazarlı olduğundan herhangi bir çıkar çatışması mevzubahis değildir.

Finansal Destek veya Teşekkür Beyanı: Bu çalışma için herhangi bir kurumdan finansal destek alınmamıştır.

6. KAYNAKÇA

Hasson, L., Keville, S., Gallagher, J., Onagbesan, D., & Ludlow, A. K. (2022). Inclusivity in education for autism spectrum disorders: Experiences of support from the perspective of parent/carers, school teaching staff and young people on the autism spectrum. *International Journal of Developmental Disabilities*, 70(2), 201-212. doi: 10.1080/20473869.2022.2070418

Adalet Bakanlığı (2023). *Engelli hakları sözleşmesi*. Erişim Tarihi: 11.12.2023 Erişim Adresi: https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/2312020100834bm_48.pdf

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (2024). Engelli ve yaşlı istatistik bülteni, Ocak-2022. Erişim Tarihi: 8.4.2024, Erişim Adresi: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.aile.gov.tr/media/98625/eyhgm_istatistik_bulteni_ocak_2022.pdf

Akbulut, S. (2014). Giriş. *Mevzuattan uygulamaya engelli hakları izleme raporu 2014*. Erişim Tarihi: 25.11.2023. Erişim Adresi: www.engellihaklariizleme.org

Aktay, M. (2020). İstismar ve ihmalin çocuk üzerindeki etkileri ve tedavisi. *Gelişim ve Psikoloji Dergisi*, 1(2), 169-184.

- Altuntaş, A. (2024). *Bu besinler hem sağlık hem mutluluk veriyor*. Erişim Tarihi: 14.1.2024. Erişim Adresi: <https://www.memorial.com.tr/saglik-rehberi/bu-besinler-hem-saglik-hem-mutluluk-veriyor#:~:text=%C3%96nemli%20olan%20hi%C3%A7%20karbonhidrat%20almamak,ve%20miktar%C4%B1na%20dikkat%20edilerek%20t%C3%BCketilmelidir>.
- Ataman, A. (2003). Özel gereksinimli çocuklar ve özel eğitim. A. Ataman, (Ed.), *Özel eğitime giriş* (ss. 13-28). Ankara: Gündüz Eğt. ve Yayıncılık.
- Aykara, A. (2017). Çocuk merkezli oyun terapisinin engelli çocuklara yönelik sosyal hizmet uygulamaları açısından önemi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 28(1), 169-186.
- Azarkan, E., & Benzer, E. (2018). Birleşmiş Milletler engelli kişilerin haklarına dair sözleşme ve Türkiye'de engelli hakları. *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 23(38), 3-29.
- Başbakkal, Z., & Bilsin, E. (2014). Dünyada ve Türkiye'de engelli çocuklar. *Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*, 30(2), 65-78.
- Binbir, Ü., & Arastaman, G. (2021). Eğitim Hakkı: Bir Sistemik Derleme Çalışması. *OPUS International Journal of Society Researches*, 18(Eğitim Bilimleri Özel Sayısı), 5067-5098.
- Çağlar, S. (2012). Engellilerin erişebilirlik hakkı ve Türkiye'de erişebilirlikleri. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 61(2), 541-598.
- Çelik, E. (2016). Onuncu yılında birleşmiş milletler engelli kişilerin insan hakları sözleşmesi ve sözleşme ruhu. *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 7(1), 219-246. doi: 10.21492/inuhfd.239943
- Çetin, E. (2020). Türkiye'de engelli bireylerin ulusal ve uluslararası sözleşmeler bağlamında eğitim hakkına erişimi. *International Journal of Social and Humanities Sciences Research (JSHSR)*, 7(53), 1111-1122.
- Çoban, T., & Özçebe, H. (2019). Engelliliğe genel bakış ve engelli çocukların sağlık davranışları. *Turkish Journal of Family Medicine and Primary Care*, 13(4), 553-566.
- Demirtaş, Z. (2019). Uluslararası antlaşmalar çerçevesinde engellilerin eğitim hakkı. *Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Akademik Dergisi*, (2), 39-59.
- Defne Kaymakamlığı (2023). *Çocuk hakları sözleşmesi maddeleri*. Erişim Tarihi: 11.12.2023. Erişim Adresi: <http://www.defne.gov.tr/cocuk-haklari-sozlesme-maddeleri>
- Engelsiz Yaşam Derneği |EyDer|, (2023). *Sayılarla Dünya'da ve Türkiye'de engellilik*. Erişim Tarihi: 25.11.2023. Erişim Adresi: <https://ey-der.com/ana-sayfa/turkiye-ve-dunyada-engelliler/#:~:text=D%C3%BCnyada%201%20milyar%20engelli%20birey,en%20b%C3%BCy%C3%BCk%20az%C4%B1nl%C4%B1k%E2%80%9D%20olarak%20nitelendiriliyorlar>.
- Karakaş, B., & Çevik, Ö. C. (2016). Çocuk refahı: Çocuk hakları perspektifinden bir değerlendirme. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 18(3), 887-906.
- Özer, A., & Görgülü, Z. (2020). Planning and writing a scientific review. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23(3), 698-713.
- Pouya, S., Bayramoğlu, E., & Demirel, Ö. (2016). Doğa ile uyumlu fiziksel engelli çocuk oyun alanları. *Journal of Architectural Sciences and Applications*, 1(1), 51-60.
- Seydel, E. H., Yıkılkan, H., & Görpelioglu, S. (2016). Engelli çocuk yakınlarının gereksinimleri ve mevcut hak ve hizmetlerden yararlanma durumları [The Needs of the relatives of children with disabilities and situations of benefiting from the existing rights and services]. *Smyrna Tıp Dergisi*, 47, 52.
- Seyhan, B., & Akduman, G. (2015). Ulusal yasalar ve yönetmelikler ile uluslararası sözleşmeler açısından engelli çocukların eğitim hakkı. *Hacettepe University Faculty of Health Sciences Journal*, 1(2), 153-160.
- Seyyar, A. (2011). *Çocuk hakları bağlamında özürsüz çocukların toplum hayatına tam katılımının teminine yönelik sosyal politikaların Türkiye boyutu*. Sosyal Siyaset Kürsüsü. Erişim Tarihi: 12.12.2023. Erişim Adresi: <http://www.sosyalsiyaset.net/documents/25022011.asp>

Şen, A. D. Y., & Çarman, K. B. (2022). Engelli çocukların ihmali ve istismarı. *Çocuk ve Medeniyet*, 7(13), 127-138.

Şenyüz, F. Y. (2022). Engelli çocukların katılım haklarının Türkiye'deki mevzuat bağlamında değerlendirilmesi ve engelsiz yaşam merkezlerinin önemi. *Disiplinlerarası Çocuk Hakları Araştırmaları Dergisi*, 2(4), 71-92.

Şirin, M. C. (2019). Engelli çocukların eğitim hakkı: İdarenin görevlerine dair hukuki bir değerlendirme. *Çocuk ve Medeniyet*, 4(8), 131-158.

Taplak, A. Ş., Polat, S., & Yüzer, S. (2014). Çocuk haklarında unutulmuşlar ve çözüm önerileri. *ERÜ Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 2(1), 62-71.

Tosun, Ü., & Yıldızbaş, F. (2014). Öğretmen ve öğretmen adaylarının çocuk haklarına ilişkin görüşlerinin incelenmesi. *23.Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı. Kocaeli Üni. Eğitim Fak.* 4-6 Eylül 2014.

Ulutaşdemir, N. (2007). Engelli çocukların eğitimi. *Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi*, 2(5), 119-130.

UNICEF (2023). Çocuk haklarına dair sözleşme. Erişim Tarihi: 25.11.2023. Erişim Adresi: <https://www.unicef.org/turkiye/%C3%A7ocuk-haklar%C4%B1na-dair-s%C3%B6zle%C5%9Fme>

UNICEF (2021). UNICEF'in kapsamlı istatistiksel analizine göre dünya çapında yaklaşık 240 milyon engelli çocuk bulunuyor. Erişim Tarihi: 11.12.2023. Erişim Adresi: <https://www.unicef.org/turkiye/bas%C4%B1n-b%C3%BClenleri/unicefin-kapsaml%C4%B1-istatistiksel-analizine-g%C3%B6re-d%C3%BCnya-%C3%A7ap%C4%B1nda-yakla%C5%9F%C4%B1k-240-milyon>

Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2005). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

7. EXTENDED ABSTRACT

According to the 'social model' of disability, accessibility is a fundamental right for people with disabilities to participate in social life, to be free, independent and have equal rights with all individuals in society. Because the main obstacle is the environment of the people and when the right to accessibility is ensured, the rights of people with disabilities to participate in social life will also be ensured (Çağlar, 2012). Accessibility is also a prerequisite for children with disabilities to reach physical and social spaces, education, health institutions, information, transportation and technology that they need to interact with for an independent and dignified life (Çağlar 2012). The concept of accessibility is included in almost all conventions adopted by the United Nations. For example: 'Climate Change Convention,' 'Covenant on Economic, Cultural and Social Rights' (Çağlar, 2012). It is also included in the 'Convention on the Rights of Persons with Disabilities' in a comprehensive and distinguished manner (Article 9). In this article, the responsibilities of the state parties, including the training of disabled people on accessibility when necessary, are detailed. For example, it is recommended that public buildings should be marked in Braille for the visually impaired and that necessary equipment, including sign language interpreters, should be provided for the hearing impaired (Ministry of Justice, 2023).

Areas where there are difficulties in accessing services:

Physical Environment and Transportation: In our country, both in the law on disabilities and in the international convention accepted, it is stated that measures should be taken by authorized institutions, e.g. municipalities, general directorate of highways, etc., against the difficulties that disabled people may experience in public open and closed areas, social and cultural areas, sidewalks, pedestrian crossings, entrances and exits to buildings, parking lots, public transportation services (Ministry of Justice, 2023; Çağlar, 2012).

Accessibility against Discrimination: Discrimination encompasses the acts of discriminating, excluding, preferring and restricting persons/situations/units for certain reasons. Since the discriminated parties are harmed in social life, discrimination is defined and prohibited in all legal regulations related to human rights. The prohibition of discrimination in Articles 4 and 5 of the UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities is important and necessary for disabled people to access and use their social rights (Azarkan & Benzer, 2018; Çağlar, 2012)

Accessibility to Information: Information includes communication through technology as well as written and visual sources. Today, the use of technology is a must for participation in social life activities such as education, health, entertainment and social media. Article 9 of the Convention on the Rights of Persons with Disabilities

draws attention to the concepts of information and communication together (Azarkan & Benzer, 2018; Çağlar 2012).

Considering that all children with/without disabilities will participate in the societies in which they live throughout their life periods in proportion to their abilities and knowledge, the responsibility of the state, families, schools, relevant non-governmental organizations and health institutions to act in an organized and planned manner in cooperation with the state, families, schools, relevant non-governmental organizations and health institutions to become healthy and productive adults has been given to the state parties with international conventions. As a requirement of being a social state, state parties have secured human and children's rights through laws and regulations. It is important to always remember that conventions, laws and regulations are a guide for adults who are officially or voluntarily involved in the upbringing of all children with/without disabilities, and that the necessary inspections are routinely carried out by state institutions in order to protect the best interests of children. There are overlapping areas between the categorical topics addressed in this study. For example: Access to educational institutions, access to health institutions, access/participation in social life and protection from abuse during this participation. In the study, while different sub-headings on the rights of children with disabilities/special needs are addressed, the connections between them are also emphasized. In particular, it is seen that when children with SEN have accessibility rights, they can access their rights to health, education and participation in social life. When they do not have the right to accessibility, their inability to access other rights may be a violation of their right to protection from neglect. In this context, it can be predicted that the rights perceived in different categories function as a whole and affect children's entire lives. In order to ensure that children with disabilities reach their fullest potential physically, psychologically, cognitively and socially, it is the responsibility of the state as well as the adults who are in contact and communication with children to ensure that their rights and needs are met systematically in line with contracts, laws and regulations. It is the responsibility of parents, teachers, special education teachers and the adults who have a relationship with them to ensure that the psychological needs of children with disabilities are met in addition to the needs arising from their disabilities.